

BOBORAHIM MASHRAB IJODINI O‘RGATISHDAGI MUAMMOLAR

Abdug‘offorova Gulxayo Abdurashid qizi

Namangan davlat pedagogika instituti magistranti

E-mail: gulxayoabdugofforova@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19453774>

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada Mashrab hayoti va ijodini o‘rganishda yuzaga keladigan asosiy pedagogik muammolar tahlil qilinadi. Xususan, shoir hayoti haqidagi manbaviy noaniqliklar, afsonaviy talqinlarning ustunligi hamda ta’lim jarayonida metodik bir xillik masalalari yoritiladi. Tadqiqotda Mashrab merosini o‘qitishda manba tanqidiga asoslangan yondashuv, tarixiy va afsonaviy qatlamlarni farqlash, ijodiy merosni didaktik jihatdan saralash hamda axloqiy-tarbiyaviy g‘oyalarni markazga chiqarishning pedagogik ahamiyati asoslab beriladi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish orqali Mashrab ijodini o‘rganish samaradorligini oshirish yo‘llari ko‘rsatib o‘tiladi.*

***Kalit so‘zlar:** Mashrab, pedagogik muammolar, manba muammosi, manba tanqidi, adabiy ta’lim, axloqiy tarbiya, so‘fiylik, tasavvuf, didaktik yondashuv, metodik xilma-xillik, zamonaviy pedagogik texnologiyalar.*

***Аннотация:** В данной статье анализируются основные педагогические проблемы, возникающие при изучении жизни и творчества Машраба. В частности, освещаются вопросы источниковой неопределенности биографии поэта, преобладание легендарных интерпретаций, а также проблема методического однообразия в образовательном процессе. В исследовании обосновывается педагогическая значимость подхода, основанного на источниковедческой критике при преподавании наследия Машраба, разграничения исторических и легендарных слоев, дидактического отбора творческого наследия и выдвижения на первый план нравственно-воспитательных идей. Также показаны пути повышения эффективности изучения творчества Машраба с использованием современных педагогических технологий.*

***Ключевые слова:** Машраб, педагогические проблемы, проблема источников, источниковедческая критика, литературное образование, нравственное воспитание, суфизм, тасаввuf, дидактический подход, методическое разнообразие, современные педагогические технологии.*

***Abstract:** This article analyzes the main pedagogical problems arising in the study of the life and works of Mashrab. In particular, it highlights the issues of source uncertainty regarding*

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

the poet’s biography, the predominance of legendary interpretations, and the problem of methodological uniformity in the educational process. The study substantiates the pedagogical significance of an approach based on source criticism in teaching Mashrab’s heritage, distinguishing between historical and legendary layers, selecting literary works from a didactic perspective, and emphasizing moral and educational ideas. It also outlines ways to improve the effectiveness of studying Mashrab’s works through the use of modern pedagogical technologies.

Keywords: *Mashrab, pedagogical problems, source issues, source criticism, literary education, moral education, Sufism, tasawwuf, didactic approach, methodological diversity, modern pedagogical technologies.*

Boborahim Mashrab-o‘zbek adabiyoti va xalq o‘g‘zaki ijodining yirik namoyandalaridan biridir. Bu zot-shoir, mohir g‘azalnavis, xalq donishmandi va mutafakkir bo‘lgan. XVII asrning oxiri va XVIII asrning boshlarida Boborahim Mashrab yashab ijod qilgan. Uning hayoti va ijodi ko‘plab afsona va rivoyatlar bilan o‘ralgan yani Boborahim Mashrabning hayoti va faoliyati haqida aniq tarixiy ma’lumotlar oz, ammo u haqida xalq o‘rasida ko‘plab o‘g‘zaki hikoyalar, afsonaviy voqealar tarqalgan. Ularning hammasi ham tarixiy haqiqat bo‘lmasligi mumkin, lekin ular xalqning unga bo‘lgan muhabbatini, e’tiqodini ko‘rsatadi. Boborahim Mashrab din asoslari va falsafadan yaxshi xabardor bo‘lgan so‘fi Eshon Mulla Bozor Oxund (xo‘ja Ubaydullo) qo‘lida diniy ta’lim olgan, so‘fiy tariqatlar bo‘yicha bilimini oshirgan, forsiy tilni o‘rgangan. Boborahim Mashrab fors tilida ham bir necha she’riy turlarda yetuk namunalarni yozgan. Boborahim Mashrab o‘zbek adabiyoti tarixida eng ko‘p mustazod yozgan ijodkorlardan biri. Shoir mustazodlari ham, xuddi g‘azallari kabi sho‘x va jarangdor, nafis va zavqbxashdir. Mumtoz she’riyatda murabba’ turining uzil-kesil mustahkamlanishi va takomilida Boborahim Mashrab ijodining o‘rni katta. Shoir she’rlarida Allohning mavjudligi, bor-u birligi, barcha jonli va jonsiz mavjudotni yaratganligi uzil-kesil va qat’iy tan olinadi, Xudoning kuch-qudrati, taqdirning o‘zgarmasligi va Mahshar kuni haqidagi ta’limot to‘la-to‘kis qabul qilinadi. Shoir Boborahim Mashrab merosi, asosan „Qissai Mashrab“asari orqali yetib kelgan. Asarda Rindiy, Umar, Mahvash, Zinda va Mansur taxalluslari ham uchraydi.

Boborahim Mashrab taxminan 1641-yilda (yoki 1640, 1653, 1657) Namanganda tug‘ilgan. Boborahim Mashrab qachon tug‘ilgani to‘g‘rasida olimlar orasida har-xil fikrlar mavjud. Boborahim Mashrab otadan yosh yetim qoladi, oilaning moddiy qiyinchiliklari yanada ortadi. Onasi ip yigirib tirikchilik o‘tkazadi. Boborahim Mashrab yoshlik davrida bilim olishga intilgan. U ko‘plab diniy va dunyoviy bilimlarni egallagan. Boborahim Mashrab dastlab eshon Mullo Bozor Oxund qo‘lida tahsil oladi. Xorazm, Buxoro, Balx kabi o‘sha davrning yirik ilm-ma’rifat

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

markazlarida bo’lgan. U Naqshbandiya tariqatining taniqli shayxi Hofiz Muhammad Sodiqdan ta’lim olgan. Taxminan, 1665-yilda Mulla Bozor Oxund tavsiyasiga ko’ra, o’sha zamonda katta obro’ga ega bo’lgan yirik din arbobi qashqarlik Hidoyatullo Ofoq Xo’ja eshon huzuriga boradi. Qashqarda Ofoq Xo’ja huzurida o’z bilimini yanada chuqurlashtiradi. Lekin u yerdagi pir-u murshidlik uzoqqa cho’zilmaydi. Boborahim Mashrab Samarqand, Xo’jand, Buxoro kabi shaharlarda kezib yuradi va Qubodiyonda (hozirgi Afg’onistondagi tarixiy shahar nomi) So’fi Olloyor bilan uchrashib qoladi. Shoir adabiy merosidagi diniy mazmun va tasavvufiy yo’nalish ruhida she’rlarning ko’pchilik qismi Ofoq Xo’ja dargohida va uning targ’ibot saboqlari ta’sirida yozilgan. Ofoq Xo’ja shaxsiy xislat-fazilatlarini madh etuvchi, uni “pir-u rahbar” deb tan oluvchi bayt-misralar mujassam bo’lgan g’azal va muxammaslar ham (“Koshki”, “O’zum” radifli g’azallar, “Qolmadi” radifli muxammas) shu muridlik yillari mahsulidir. Boborahim Mashrab taxminan 1672–1673-yillarda Ofoq Xo’ja dargohini tark etadi. Boborahim Mashrab piri dargohidan ketgach, deyarli 40 yillik umrini doimiy safarda, turli o’lkalarda darbadarlikda o’tkazadi. 1673-yildan boshlab Boborahim Mashrab umrining oxirigacha qalandarlarcha hayot kechiradi. 1711-yilda shoir Boborahim Mashrab Balxga keladi. Balx viloyat hokimi Mahmud Qatag’onning hukmi bilan dorga osib o’ldiriladi. Boborahim Mashrab nomi XVIII-XIX asrlarda tuzilgan tazkira va tasavvufiy yo’nalishdagi asarlarda zikr etiladi (masalan, Bade Samarqandiyning “Muzokir ul-as’hab”ida). Ammo ularda shoir hayoti va ijodiy faoliyati haqida keltirilgan ma’lumotlar nihoyatda kam.

Shoir Boborahim Mashrab ijodi haqida rus sharqshunoslari N.I. Veselovskiy, N.S. Likoshin, V.L. Vyatkin; o’zbek adabiyotshunoslari Izzat Sulton, V. Zohidov, I. Mo’minov, G’afur G’ulom, A. Hayitmetov, V. Abdullaev, A. Abdug’afurov, E. Shodiev, I. Abdullaev, J. Yusupovning tadqiqot va maqolalari bor. Boborahim Mashrab hayoti va ijodi haqida bir necha badiiy asarlar (roman, qissa, dostonlar va sahna asarlari) yozilgan, shoirning asarlaridan namunalar qator xorijiy tillarga tarjima qilingan. Shoir Boborahim Mashrab asarlari bir necha marta chop etilgan.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda Mashrab hayoti va ijodini o’qitishda bir qator pedagogik muammolar yuzaga kelmoqda. Quyida shularni batafsil ko’rib chiqamiz.

1. Tasavvufiy tushunchalarni anglash muammosi

Mashrab ijodi tasavvuf bilan chambarchas bog’liq:

Masalan, “Na qilay” radifli g’azalini olaylik.

Bu tani xokiyni-yu ruhi ravonni na qilay?!

Bo’lmasa qoshimda jonon bu jahonni na qilay?!

Yorsiz ham bodasiz Makkaga bormoq ne kerak?!

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

Ibrohimdin qolg‘on ul eski do‘konni na qilay?!

Urayinmu boshima sakkiz behisht-u do‘zaxin,

Bo‘lmasa vasli menga ikki jahonni na qilay?!

Zarraye nuri quyoshdek bu jahon ichra tamom,

Oshkora bo‘lmasa sirri nihonni na qilay?!

Arshning kungurasin ustig‘a qo‘ydum oyog‘im,

Lomakondin xabar oldim, bu makonni na qilay?!

Bir xudodin o‘zgasi barcha g‘alatdur, Mashrabo,

Gul agar bo‘lsa qo‘lumda, ul tikanni na qilay?!

Ushbu g‘azalni o‘quvchilarga yodlatishdan avval ,o‘qituvchi tasavvufiy ma’no anglatgan so‘zlarni tushuntirib berishi kerak. Agar o‘qituvchi ularni izohlab bermasa, asarning falsafiy mohiyati ochilmaydi. Buning natijasida o‘quvchida noto‘g‘ri talqin paydo bo‘ladi.

1. Tani xokiy

Ma’nosi: Insonning jismoniy tanasi, tuproqdan yaratilgan moddiy vujud.

Tasavvufda: Tana – foniy (o‘tkinchi), asl qadri yo‘q, ruhga nisbatan ikkinchi darajali.

2. Ruhi ravon

Ma’nosi: Harakatdagi, tirik, ilohiy ruh.

Tasavvufda: Insondagi ilohiy unsur; Allohdan kelgan va Unga qaytuvchi narsa.

3. Jonon

Ma’nosi: Sevikli, yor.

Tasavvufda: Ko‘pincha Alloh ma’nosida qo‘llanadi (haqiqiy Ma’shuq).

4. Yor

Ma’nosi: Do‘st, sevikli.

Tasavvufda: Allohning o‘zi, Haq.

5. Boda (bodasiz)

Ma’nosi: Sharob.

Tasavvufda: Ilohiy ishq, ma’rifat, ruhiy mastlik ramzi. Bu haqiqiy ichimlik emas.

6. Makka

Ma’nosi: Muqaddas shahar.

Tasavvufda: Zohiriy ibodat ramzi. Mashrab bu yerda ishqsiz ibodatni tanqid qilmoqda.

7. Sakkiz behisht

Ma’nosi: Jannatning sakkiz darajasi.

Tasavvufda: Mukofot ramzi, lekin oshiq uchun ikkinchi darajali.

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to‘plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

8. Do‘zax

Ma’nosi: Jahannam.

Tasavvufda: Qo‘rquv orqali ibodat qilish ramzi. Mashrab ishq yo‘lida jannat–do‘zaxni inkor etmoqda.

9. Vasl

Ma’nosi: Yetishish, birlashish.

Tasavvufda: Banda bilan Allohning ruhiy birlashuvi (eng oliy maqom).

10. Ikki jahon

Ma’nosi: Bu dunyo va oxirat.

Tasavvufda: Foni va boqiy olam. Oshiqqa ikkalasi ham maqsad emas.

11. Zarra

Ma’nosi: Juda kichik zarracha.

Tasavvufda: Banda; kichik bo‘lsa ham ilohiy nurni aks ettiradi.

12. Nur

Ma’nosi: Yorug‘lik.

Tasavvufda: Allohning tajallisi, ilohiy haqiqat.

13. Sirri nihon

Ma’nosi: Yashirin sir.

Tasavvufda: Haqiqat ilmi, hamma anglay olmaydigan ilohiy sir.

14. Arsh

Ma’nosi: Allohning Arshi.

Tasavvufda: Eng oliy martaba, ilohiy qudrat ramzi.

15. Lomakon

Ma’nosi: Makonsizlik.

Tasavvufda: Alloh makondan xoli; ruhiy yuksalish holati.

16. Bir xudo

Ma’nosi: Yagona Alloh.

Tasavvufda: Tavhid – Allohning yagonaligini mutlaq tan olish.

17. Gul

Ma’nosi: Gul.

Tasavvufda: Haqiqat, ilohiy go‘zallik.

18. Tikan

Ma’nosi: Tikan.

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

Tasavvufda: Nafsoniylik, dunyoviy bog‘lanishlar, yolg‘on maqsadlar.

Demak, yuqoridagi so‘zlarning ma’nosidan ushbu mazmun anglashinadi. Oddiy kishining Allohga muhabbati, undan qo‘rquvi tagida jannatga yetishish maqsadi turadi. Mutasavvuf uchun bunday maqsad ta’magirlik hisoblanadi. So‘fiy Yaratganning jamoliga yetishishnigina o‘ylaydi. Unga Yaratganga muhabbat sababli jannatga erishish va do‘zaxdan qutulib qolishni niyat qilish - uyat. Chunki go‘yo muhabbati uchun haq talab qilganga o‘xshab qoladi. Chin ishq beg‘araz bo‘lmog‘i kerak. So‘fiyona uslubda bitilgan mazkur g‘azalda shoir ishqining butun mazmun-mohiyati oynadagidek namoyon bo‘lgan. Bu g‘azal tasavvufiy isyon ruhida yozilgan. Mashrab zohiriy ibodatdan ko‘ra ishq, ma’rifat va Haq bilan vaslni ustun qo‘yadi. Shunday uslubda tushuntirilsa, bizningcha, maqsadga muvofiq bo‘ladi.

2. Mashrab shaxsini biryozlama talqin qilish

Ba’zan Mashrab: faqat “darvesh” yoki “isyonkor shoir” sifatida tushuntiriladi. Bu esa uning ijtimoiy qarashlari, axloqiy pozitsiyasi, insonparvarlik g‘oyalarini to‘liq anglashga to‘sqinlik qiladi. Bunga misol qilib, XX asrda, ayniqsa sovet mafkurasi davrida Mashrab “dinga qarshi shoir” sifatida talqin qilingan. Mashrabni nafaqat boshqa yurt vakillari, balki o‘z davridagi ayrim ulamolar tomonidan ham dinsizlikda ayblangan. Mashrab o‘z davridagi ayrim ulamolar tomonidan dinsizlikda ayblangan. Buning sabablari quyidagilardir:

Shariat qoidalarini ochiq tanqid qilgani;

Zohiriy ibodatdan ko‘ra ishq va botiniy ma’rifatni ustun qo‘ygani;

“Jannat–do‘zaxni istamaslik” kabi fikrlari.

Bu ayblovlar ko‘proq tasavvufni chuqur tushunmagan yoki qabul qilmagan doiralar tomonidan bildirilgan. Bu holat ko‘plab so‘fiylarda (Masalan: Mansur Halloj, Nasimiy) ham bo‘lgan. Mashrab dinga emas, balki riyokorlik va soxta dindorlikka qarshi chiqqanligini o‘quvchilarga aytib o‘tish lozim. Ana shundagina o‘quvchilarda to‘g‘ri talqin paydo bo‘ladi.

3. Hayotiy kontekstning yetarli berilmasligi

Mashrab yashagan davrda siyosiy bosim, diniy rasmiyatchilik, adolatsizlik hukmron bo‘lgan. Bobo Rahim Mashrab XVII asr oxiri – XVIII asr boshlarida yashagan. Bu davrda Movarounnahr va unga tutash hududlarda Ashtarxoniyalar (Joniyalar) sulolasi hukmron edi. Markaziy hokimiyat zaiflashgan, mahalliy hokimlar (beklar, amaldorlar) kuchayib ketgan. Natijada mamlakatda siyosiy beqarorlik kuchli bo‘lgan. Tarixiy manbalarda bu davr uchun quyidagi holatlar qayd etiladi:

Og‘ir soliq va majburiyatlar;

Oddiy xalqning huquqlari himoyasiz qolgan;

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

Amaldorlar va boylar tomonidan zo’ravonlik va poraxo’rlik.

Mashrab she’rlarida aynan, zolim hokimlar, riyokor amaldorlar, xalqni ezgan tuzum keskin tanqid qilinadi. Davrning yana bir muhim muammosi:

Rasmiy ulamolarning mutaassibli;

Shariatni faqat tashqi qoidalar darajasida tushunish.

Mashrab botiniy ma’rifatni, ishq va tavhidni ustun qo’ygani sabab rasmiy diniy doiralar bilan keskin ziddiyatga kirishgan. Bu holat siyosiy hokimiyat bilan diniy tuzum ittifoqini yuzaga keltirgan. So’z erkinligining yo’qligi. Mashrab yashagan davrda ochiq tanqid xavfli hisoblangan. Hukmdor yoki ulamolarni tanqid qilish jazoga olib kelishi mumkin edi. Mashrab esa xalq orasida yurib, she’rlarini ochiq aytib, zulmni fosh qilgan. Bu esa uni siyosiy va diniy jihatdan xavfli shaxs sifatida ko’rsatgan. Mashrab taqdiriga ta’siri. Tarixiy manbalarga ko’ra, Mashrab aynan shu erkin fikrlari sabab ta’qib qilingan. Uning faoliyati mavjud tartibga mos kelmagan. Natijada u jazoga uchragan. Mashrab jazolanishining sababi faqat diniy emas, ijtimoiy-siyosiy tanqid bilan ham bog’liq bo’lgan. Agar bu tarixiy muhit tushuntirilmasa, o’quvchi Mashrabning nega isyonkor bo’lganini anglamaydi.

4. Tarbiyaviy imkoniyatlardan kam foydalanish

Ko’pincha Mashrab “adabiy shoir” sifatida o’tiladi, lekin uning axloq, iymon, vijdon, adolat haqidagi qarashlari tarbiyaviy jihatdan ochilmaydi.

Bu pedagogik imkoniyatning boy berilishidir. Uning g’azallaridagi badiiy san’atlar, ramziy obrazlar tahlil qilinadi, biroq ijodidagi axloqiy, vijdoniy va adolatparvar g’oyalar yetarli darajada ochib berilmaydi. Natijada Mashrab merosining kuchli tarbiyaviy imkoniyatlari to’liq ishga solinmay qolmoqda. Holbuki, Mashrab ijodida axloq va vijdon masalasi markaziy o’rinni egallaydi. Shoir insonni tashqi ko’rinish yoki zohiriy amal bilan emas, ichki poklik va vijdon bilan baholaydi. Bu fikr quyidagi mashhur baytda yaqqol ifodalanadi:

Bir xudodin o’zgasi barcha g’alatur, Mashrabo,

Gul agar bo’lsa qo’lumda, ul tikanni na qilay?!

Bu yerda shoir Allohdan o’zga barcha manfaatlar, mansab va dunyoviy bog’lanishlarni “tikan”ga qiyoslab, vijdoniy tanlovni ulug’laydi. Ushbu bayt o’quvchilarda halollik va prinsipiiallik tushunchalarini shakllantirishda muhim tarbiyaviy ahamiyatga ega. Mashrab adolat va ishqni rasmiy ibodatdan ustun qo’yadi. U riyokorlik va shaklbozlikni keskin tanqid qilib, mazmunsiz amalni inkor etadi:

Yorsiz ham bodasiz Makkaga bormoq ne kerak?!

Ibrohimdin qolg’on ul eski do’konni na qilay?!

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

Bu baytda Mashrab ishqsiz ibodatni tanqid qilmoqda. Shoir uchun haqiqiy e’tiqod — bu insonning ichki pokligi va adolatga sodiqligidir. Ushbu fikr bugungi ta’lim jarayonida o’quvchilarga vijdon bilan yashash g’oyasini singdirishda muhim manba bo’la oladi.

Mashrab uchun adolat nafaqat ijtimoiy tushuncha, balki ma’naviy mezondir. U hatto jannat va do’zax kabi tushunchalarni ham ishqsiz holda rad etadi:

Bo’lmasa vasli menga ikki jahonni na qilay?!

Bu baytda shoir manfaat uchun emas, haqiqat va adolat uchun yashash g’oyasini ilgari suradi. Bu esa Mashrabni nafaqat shoir, balki axloqiy jasorat timsoli sifatida talqin qilish imkonini beradi. Shu bois Mashrab ijodini o’rganishda uni faqat adabiy obrazlar yaratuvchisi emas, balki vijdon, axloq va adolat targ’ibotchisi sifatida yoritish muhimdir. Bunday yondashuv o’quvchilarda ma’naviy mustahkamlik, haqiqatparvarlik va adolatsizlikka murosasiz munosabatni shakllantiradi. Yuqoridagi jihatlarini ham aytib o’tish ,albatta, maqsadga muvofiq bo’ladi.

5. Metodik bir xillik

Boborahim Mashrab hayoti va ijodini o’rgatish jarayonida ko’zga tashlanadigan muhim muammolardan biri — metodik bir xillikdir. Aksariyat hollarda Mashrab mavzusi darslarda an’anaviy usulda, ya’ni biografik ma’lumot berish va ayrim g’azallarni tahlil qilish bilan cheklanadi. Bu yondashuv darsni tizimli ko’rsatishga xizmat qilsa-da, ijodkor shaxsining ko’p qirrali jihatlarini to’liq ochib bera olmaydi. Metodik bir xillik natijasida o’quvchilar Mashrabni faqat tasavvufiy shoir, murakkab ramzlar muallifi, tarixiy shaxs sifatida qabul qiladi. Holbuki, uning hayoti va ijodi axloqiy jasorat, vijdon erkinligi va adolatparvarlik bilan chambarchas bog’liqdir. Bir xil metod asosida olib borilgan darslar bu jihatlarni yetarli darajada yoritmaydi va o’quvchilarda mavzuga nisbatan qiziqishning susayishiga olib keladi. Yana bir muammo shundaki, Mashrab hayoti ko’pincha xronologik faktlar ketma-ketligi tarzida beriladi. Uning sayohatlari, ta’qibga uchrashi, qarashlari o’rtasidagi ichki sabab–natija bog’liqligi ochilmaydi. Natijada o’quvchi Mashrabning nega mavjud tartibga zid fikr bildirganini yoki nega rasmiy doiralar bilan ziddiyatga kirishganini chuqur anglab yetmaydi.

6. Manba muammosi

Mashrab asarlari turli nusxalarda, turlicha variantlarda saqlangan. Darslikda esa:

qisqartirilgan, ba’zan o’zgartirilgan matn beriladi. Bu ilmiy ishonchlilikni pasaytiradi. Mashrab hayoti va ijodini o’rganishda eng katta qiyinchilik — ishonchli, tarixiy aniq manbalarning kamligidir. Shoir haqida yetib kelgan ma’lumotlarning aksariyati rivoyatlar, xalq og’zaki ijodi, tazkiralalar va keyingi davr mualliflarining yozuvlariga tayanadi. Bu esa Mashrab shaxsini aniq tarixiy obraz sifatida emas, balki ko’proq afsonaviy timsol sifatida talqin qilinishiga

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

sabab bo’ladi. Pedagogik jarayonda yuzaga keladigan muammolardan yana biri biografik noaniqlikdir. Mashrabning tug’ilgan yili, yashagan joylari, safarlari, hatto vafoti haqidagi ma’lumotlar turli manbalarda bir-biriga zid. Natijada o’quvchida: tarixiy tafakkur emas, chalkash va parcha-parcha tasavvur shakllanadi. Ijodiy merosni ajratish qiyinligi. Mashrab nomiga nisbat berilgan barcha she’rlar ham unga tegishli emas. Manba tanqidining yetarli qo’llanmasligi: soxta yoki shubhali matnlarning darslikka kirib qolishiga, haqiqiy Mashrab poetik qarashlarining xiralashishiga olib keladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatadiki, Mashrabni o’qitishda manba tanqidiga asoslangan yondashuvni qo’llash, tarixiy haqiqat va rivoyatlarni farqlash, shuningdek, ijodiy merosni didaktik jihatdan saralab taqdim etish ta’lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shoir ijodidagi axloqiy, ma’rifiy va ijtimoiy g’oyalarni markazga chiqarish esa uning pedagogik ahamiyatini yanada kuchaytiradi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanish Mashrab merosini o’quvchi ongida tizimli, chuqur va qiziqarli tarzda o’zlashtirishga imkon yaratadi. Natijada Mashrab shaxsi faqat afsonaviy obraz sifatida emas, balki o’z davrining ijtimoiy-ma’naviy muammolariga munosabat bildirgan, yuksak axloqiy qarashlar sohibi bo’lgan tarixiy shaxs sifatida anglanadi. Umuman olganda, Mashrab hayoti va ijodini o’rganishda pedagogik muammolarni ilmiy asosda hal etish uning merosidan ta’lim-tarbiyada samarali foydalanish, yosh avlodda tanqidiy fikrlash, ma’naviy barkamollik va adolat tuyg’ularini shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Boborahim Mashrab - Agar oshiqligim aytsam. Toshkent-2004
2. O.U.Avlayev, C.N.Jo’rayeva, C.R.Mirzayeva. Ta’lim metodlari. Toshkent-2017
3. Адабиёт [Матн]: дарслик-мажмуа (11-синф) / Б.Тўхлиев [ва бошқ.], - Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2018.
4. “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” gazetasi.10-soni.
5. Бобораҳим Машраб. Кимё. / Нашрга тайёрловчи Ҳожи Исматуллоҳ
6. Ҳошимхонов Мўмин. Бобораҳим Машраб ижодий меросининг илмий-бадиий адабиётдаги талқини (XVII-XVIII асрлар) филология фанлари доктори (Dsc) диссертацияси автореферати
7. <https://bilimlar.uz/boborahim-mashrab-shearlari-va-gazallari/>